

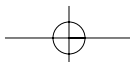

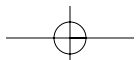
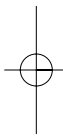
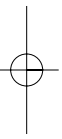
Ivan Čizmić
Zagreb

O LITERATURI
I IZVORIMA
ZA ISTRAŽIVANJE
ISELJAVANJA
I ISELJENIKA
IZ HRVATSKE

Iseljavanje stotina tisuća Hrvata još od 1880-ih godina pa do našeg vremena, izazvalo je veliku pozornost naše društvene i političke javnosti. Ali sveobuhvatnijeg znanstvenog istraživanja iseljavanja i iseljenika iz Hrvatske nije bilo sve do najnovijega doba tj. do 1960-ih godina. Do tada je iseljenička problematika znanstveno istraživana samo kao dio šireg interesa znanstvenika sa različitih znanstvenih područja. Tijekom prvih šest desetljeća dvadesetog stoljeća iseljeničstvo je češće kod nas bilo predmet publicističke, memoarske i političke literature. Memoarska publicistička i politička literatura nije pisana s isključivom namjerom opisivanja života i rada naših iseljenika, već su autori opisivali i obrazlagali šire društvene i političke probleme za koje im je iseljenički moment bio jedan od argumenata. Osobitu pozornost zaslužuju rasprave i članci javnih radnika koji su u okviru svog redovitog rada surađivali s iseljenicima.

U zemljama useljenja neki su hrvatski iseljenici sami pisali kraće monografije o dolasku i životu Hrvata u SAD. To nisu znanstveni radovi, ali su iscrpne i dobre informativne knjige o pojedinim hrvatskim naseobinama.

U klimi sve intenzivnijeg traganja za korijenima, u 1960-im pojavila se nekolicina znanstvenih radnika hrvatskog podrijetla s temama o hrvatskom iseljeničtvu. Zahvaljujući istraživanjima u Hrvatskoj i inozemstvu danas raspoložemo obilnom literaturom o hrvatskim migrantima koja se sastoji od nekoliko važnih monografija, brojnih studija i drugih znanstvenih radova.

Hrvatski časopisi i dnevni tisak (ističemo *Dom Antuna* i *Stjepana Radića* na početku stoljeća) mnogo su pisali o iseljavanju i našim iseljenicima u svijetu. To se napose odnosi na razdoblje do prvog svjetskog rata kada je naše novinstvo redovito i iscrpno izvještavalo o životu hrvatskih iseljenika. Između dva svjetska rata također je naše novinstvo pisalo o

Ivan Čizmić:

O literaturi i izvorima za istraživanje iseljavanja i iseljenika iz Hrvatske

prilikama među iseljenicima. Međutim, gotovo sve strogo je slijedilo pravac iseljeničke politike Kraljevine Jugoslavije. Poslije drugog svjetskog rata jugoslavensko novinstvo podijelilo je hrvatske iseljenike na neprijateljsku i patriotsku emigraciju i jednostrano pisalo o životu Hrvata u iseljeništvu. Tek nakon uspostave neovisne Hrvatske, naše novinstvo dosta objektivno piše o iseljenoj Hrvatskoj.

U iseljeništvu je izdavano više od 250 hrvatskih novina i časopisa koji sadrže brojna sjećanja iseljenika, njihovih čelnika i posjetitelja iz Hrvatske. Tako je *Zajedničar* (Fraternalist) tjedni list Hrvatske bratske zajednice u Pittsburghu koji izlazi već jedno stoljeće i predstavlja bogatu kroniku iseljeničkog života. Nažalost, veliki dio hrvatskog tiska je uništen ili izgubljen. Međutim, treba naglasiti kako je veoma interesantan oblik iseljeničke djelatnosti bio i iseljenički tisak. On je u životu naših iseljenika zauzimao važno mjesto. Za ilustraciju zbivanja, za izučavanje društvenog života, kao i za upoznavanje ekonomskog i političkog položaja iseljenika, najbogatiji i najpouzdaniji izvori jesu iseljeničke novine i časopisi. Kod golemog broja naših iseljenika koji su se u svojem iseljeničkom ambijentu osjećali kao na nekom, ne baš najugodnijem »gostovanju«, postojala je, što je i razumljivo, stalna želja da doznaju što se događa u njihovom pravom domu, onom na rodnoj grudi. Rijetka pisma koja su eventualno primali od rođaka, obično su davala samo blijedu sliku života kod kuće i u rodnom kraju uopće. A naši ljudi u tuđini tražili su mnogo više. Iseljenički listovi su bili sadržajno veoma raznoliki, objavljivali su članke o političko-nacionalnim, socijalnim i kulturno-prosvjetnim događajima u iseljeništvu. Donosili su osvrte, a često i polemičke članke o događajima u domovini i političkim zbivanjima u svijetu. Nalazimo u njima i književne priloge pisaca iz domovine i pisaca iseljenika. Sva važnija zbivanja u iseljeništvu bila su bilježena u iseljeničkim novinama.

Iseljeničkoj štampi katkad se prigovara da je bila često uzročnik i sredstvo cijepanja našeg iseljenništva u razne grupe, stranke i frakcije, koje su u mnogo slučajeva zauzimale jedna prema drugoj oštar protivnički stav, da je to sprečavalo ili barem ometalo skupan rad na unapređivanju zajedničkih interesa iseljeničke skupine kao cjeline. Ipak se ne treba potpuno s tom kritikom složiti. Istina je da je velik broj iseljeničkih listova bio slabe kvalitete. Posao iseljeničkog novinara bio je vrlo nesiguran, a mnogi listovi nakon kratkog vijeka, zbog financijskih teškoća, prestali su izlaziti. No, različitost nazora i stavova, koje su pojedini novinari

zauzimali i propagirali, nije imalo samo negativan rezultat »cijepanja« nego je također, stimuliralo i pojačavalo interes iseljenika za socijalne i političke probleme, za društveni život i rad uopće. Debatiranje, pa i polemika, bili su za našeg čovjeka u iseljeništvu izvrstan poticaj duševnog razvitka. Jedno je sigurno: iseljeničko novinstvo je bilo jedan od glavnih faktora za okupljanje i držanje na okupu našeg naroda u iseljeništvu, za razvijanje narodnosne svijesti, porast pismenosti, kulturno uzdizanje, organizaciju međusobne pomoći, a donekle i za materijalni napredak naših iseljenika.

Najvažniji izvor za istraživanje povijesti Hrvata u iseljeništvu su mnogobrojni iseljenički kalendari, almanasi, spomen knjige u povodu jubileja iseljeničkih organizacija, crkvi, društava i klubova te tisuće stranica zapisnika s konvencija bratskih organizacija, iseljeničkih sastanaka i skupova. Zapisnici bratskih organizacija i drugih iseljeničkih društava često su jedini izvor podataka o društvenim prilikama u kojima su živjeli iseljenici.

Treba istaknuti da je dio te građe sačuvan u nekoliko arhiva država imigracije. Ti centri imaju bogate kolekcije vrijedne povijesne građe, što ih čini nezaobilaznim izvorom podataka o useljeništvu i etničkoj povijesti. Dio povijesne građe može se naći: u arhivima i muzejima iseljeničkih organizacija i klubova. Kod nas u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nalazi se velika kolekcija o Hrvatima koji žive u inozemstvu.

Kod nas opsežna arhivska građa o radu tih hrvatskih iseljenika pohranjena je u nekoliko arhivskih zbirki. To su Arhiv Jugoslavenskog odbora, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Iseljenička zbirka u Arhivu grada Splita, Predsedstvo ministarstva za notranje zadeve na Dunaju i privatni arhiv Bogomila Vošnjaka, oba u Arhivu Slovenije u Ljubljani, arhivski fondovi Ministarstva inostranih dela Srbije — političko odjeljenje i Arhiv Poslanstva Kraljevine Srbije u Washingtonu, koji se nalazi u Arhivu Saveznog sekretarijata za vanjske poslove u Beogradu.

Najveća količina arhivske građe o hrvatskom iseljeništvu nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu. Arhiv čuva arhivsku građu državnih i društvenih institucija koje su surađivale s hrvatskim iseljenicima još od Austro-Ugarske, posebnu zbirku *Iseljenički arhiv*, privatne zbirke nekolicine hrvatskih javnih radnika koji su surađivali s iseljenicima, nekoliko privatnih zbirki naših istaknutih iseljenika i dr.

Ivan Čizmić:
**O literaturi i izvorima za
istraživanje iseljavanja i
iseljenika iz Hrvatske**

Ivan Čizmić:

O literaturi i izvorima za istraživanje iseljavanja i iseljenika iz Hrvatske

Spomen knjige različitih ustanova, crkvi, društava i klubova također su koristan izvor informacija o povijesti iseljenika. Osim povijesnih detalja, sadrže ilustracije, imena mnogih članova i podupiratelja, reklame hrvatskih poduzeća te različitih poslovnih, političkih i inih organizacija.

Najmjerodavnija statistika o dolasku useljenika po zemlji podrijetla može se naći u SAD-u u godišnjim izvještajima Službe za useljavanje i naturalizaciju (*Annual Reports of the Immigration and Naturalization Service*). U posljednjih nekoliko godina naslov je promijenjen u *Statistical Yearbook*. U razdoblju od 1910. do 1912. godine federalno povjerenstvo senatora Dillinghama, osnovano 1907. godine, izdalo je 41 svezak izvještaja Useljeničkog povjerenstva (*Reports of the Immigration Commission*) s golemom količinom podataka o mnogim aspektima hrvatskog useljeništva u SAD-u. U drugim zemljama imigracije najvjerodostojniji izvještaji o broju doseljenih Hrvata jesu popisi stanovništva.

Literatura i drugi izvori o iseljavanju i hrvatskim iseljenicima nastajali su u širokom vremenskom razdoblju u kojem su nastajale i prestajale postojati različite državne zajednice. Zbog toga znanstvenici istraživači trebaju vrlo oprezno prići istraživanju i analizi ove građe. Treba znati da je za sve političke režime hrvatsko iseljeništvo bilo politička emigracija, sve do uspostave neovisne Hrvatske. Politički program iseljenih Hrvata za uspostavu državne nezavisnosti bio je inkompatibilan političkim sustavima u kojima su Hrvati živjeli u XIX. i XX. stoljeću.